

Prefață

DUPĂ PATRUZECI DE ANI...

*Pentru Onuma Nemon
și Dominique Poncet*

„Când se făcu dimineață, cumpărai o sticlă goală
de la portar și luai și eu drumul deșertului.”

Georges Henein, Une certaine poussière

Uneori o carte bună e de-ajuns ca să putem vorbi despre o operă. Uneori o carte bună face cât o slujbă, face cât un monument de aramă. Gândiți-vă la Arthur Cravan sau la John Kennedy Toole. În schimb, o capodoperă, adesea, nu duce la nimic; sau, ca să-l plagiez pe Gherasim Luca, absolut la nimic, și atât de târziu încât te întrebi cui îi folosește talentul, geniul, inspirația sau transa. Nu lui Fernand Combet, asta cu siguranță; nu lui, care s-a tras de-o parte, lăsându-se acoperit de umbră. Pentru că nu a fost prevăzător, pentru că nu a știut să tragă sfori, sau pentru că pur și simplu nu și-a ales bine armele. Dar avem oare vreo altă certitudine decât aceea că neantul ne va înghiți în curând și că, deîndată ce locul nostru va rămâne

liber, alții vor veni să calce în picioare eticii și prăfuiții noștri lauri? Combet știa că avea o operă. La ce și-ar mai fi bătut capul să fie prevăzător? Prevederile sunt pentru cei șovăielnici.

Om incomod și ferm, scriitor obstinat – caracterial, ar spune cei pe care o schimbare de dispoziție îi înspăimântă, pe care o voință de fier îi scandalizează –, Fernad Combet a cunoscut frământările unei cariere literare haotice. Notorietatea devine fragilă ca sticla atunci când mânia e de marmură. Ce mai încolo și încoace, e clar că Fernand Combet nu era făcut pentru calea regală a succesului. Era făcut să scrie, nu neapărat ca să se lase publicat. Rămân misterul destinului său și acest rar refuz de a lua parte la farsă. De aceea s-a limitat la publicarea a cinci cărți în douăzeci de ani, o bibliografie scurtă, inaugurată de o capodoperă.

Născut în Croix-Rousse, o înălțime lioneză recunoscută pentru mințile strălucite pe care le-a dat, pe 1 aprilie 1936 (dată fără pereche), Combet a fost mai întâi un copil zvăpăiat. Fiu al unui proprietar de fabricuță de boiangerie, a trecut, rând pe rând, prin toate școlile din cartier. Tatăl lui dispare pe când el avea șaisprezece ani. Trei ani mai târziu, își părăsește preatână soție și ajunge, nu se știe cum, să se înscrie la Facultatea de Drept, apoi intră la Științe Politice (secțiunea Diplomatie) în 1956. Face studii strălucite dar, înainte de a-și lua diploma, își fixează un țel mai urgent: ce își dorește este să scrie. Așa că în ajunul examenelor din anul al doilea întoarce spatele frumoaselor promisiuni ale Carierei și se înscrie la Limbi Orientale, o altă promisiune de pribegii. Ca să supraviețuiască, ține rubrica gastronomică din *Bien vivre* cu o fermecătoare erudiție. Burete de cultură, devorează totul: literatură, muzică – orice fel de muzică –, sculptură, pictură, viață. După o vreme petrecută

pe strada Saint-Jacques, se mută pe strada Saint-Sèverin, în apropierea fântâinii Saint-Michel, deasupra buticului lui Marcel Béalu, nu departe de librăria François Maspero. Preocuparea lui nu se schimbă nici cu o iotă. Scrie, și scrie bine. Gallimard ciulește urechea la calitățile unui text la care Combet a luptat cinci ani, dar tânărul scriitor nu are încredere în instituție. La sfatul prietenilor, el îi încredințează manuscrisul lui Pauvert, editor bine văzut la acea vreme. Apariția, sub aceste auspicii, a lui *SchrummSchrumm sau Excursia Duminicală la Nisipurile Mișcătoare*, în februarie 1966, cade ca un trăsnet. Emoționată, presa îi împletește lauri mari cât niște frunze de palmier. Mai marii criticii celebrează virtuțile unui roman stupefiant. De la Mathieu Galey (de la *Arts*) la Kleber Haedens (*Candide*) până la Luc Estang (*Le Figaro littéraire*) sau Georges Anex (*Le Journal de Genève*), toți îl situează din capul locului pe Schrumm-Schrumm „între Kafka și Chrétien de Troyes”, și are un loc de vază, grație unui articol semnat de Marie-Claude de Brunhoff, în sumarul numărului 1 din *Quinzaine littéraire*, apărut pe 15 martie 1966. Asta acum patruzeci de ani. A fost numit chiar „un soi de Kafka văzut de Dostoievski”, iar romanul era redactat de un scriitor cu „fizic de cuceritor mongol”.

Într-adevăr, cuceritor, acest Fernand Combet, care luptase din răputeri timp de cinci ani ca să-și ducă la bun sfârșit cartea. Ani ai unui ascet care purifică, suprimă și făurește o formă captivantă ce avea să șocheze epoca. Căci în acele vremuri de după război, de avânt economic și de război rece, toate la un loc, *SchrummSchrumm* vine de-a rostogolul ca o carte cumplită, solidă, noduroasă. Nebunia aparent administrativă – și asta amintește ceva – este aceea a unui veac ce o ia la vale, care nu se mai stăpânește, un veac ale cărui schije ne ating și ne rănesc.

I

Într-o bună dimineată SchrummSchrumm fu anunțat că autobuzul Societății de Excursii Duminicale la Nisipurile Mișcătoare îl aștepta în fața casei. SchrummSchrumm răspunse că era, fără îndoială, vorba de o greșeală. Nu numai că nu făcuse nicio cerere pentru a pleca la Nisipurile Mișcătoare, dar – de când lumea!- autobuzul nu se oprise vreodată acolo. I se ceru însă să se încredințeze. Și chiar așa era. Era chiar el, autobuzul, care – legendar, sinistru, strălucitor – trecea cu o viteză amețitoare, într-un halo de flăcări purpurii și într-un vuiet ca de tunet... Putea fi zărit chiar și șoferul la volan. Doi tineri coborâră din mașină și desfășurară o pânză neagră pe care era scris, cu litere aurii, următorul slogan publicitar: „Excursia la Nisipurile Mișcătoare îi satisface pe cei tari și-i întărește pe molâi. Nu vă opuneți chemării vocației. Mergeți până la capăt!” Începură apoi să împartă bomboane copiilor și cârnați calzi adulților. Dar nu aveau mare trecere. Din timp în timp își înălțau capetele și strigau, fără a se adresa cuiva anume: „Îl așteptăm pe excursionistul SchrummSchrumm!” Ca la un semn, toți vecinii care stăteau la ferestre se întoarseră spre el și îi urară drum bun. Negustorul de fleacuri de tinichigerie – care se pregătea să plece, ca în fiecare zi, la Acupunctură – îi ură drum bun și excursie frumoasă. Cei

doi bătrâni care plimbau în fiecare zi un copil mort într-un cărucior roz îi urară drum bun. Chiar și niște străini îi urară drum bun în dimineața aceea. Niște funcționari de la Serviciul Expediere-Recepție, purtând pe umerii lor zdraveni trei cufere de răchită încinse cu cercuri de fier, îi zâmbiră și îi urară excursie frumoasă. Câțiva săteni veniți la o nuntă, tot înălțând foarfecele de aur, îi urară și ei drum bun. Degeaba le răspundea el că nu pleca în excursie – toți clătinau din cap cu subînțeles... Începu chiar să se neliniștească întrebându-se dacă nu cumva făcuse vreo cerere de înscriere de care nu-și mai amintea. Și apoi, de când nu mai făcuse el vreo excursie duminicală? Ehe, nici nu-și mai aducea aminte...

Ajuns în fața autobuzului, constată că toți vecinii dispăruseră. Și negustorul de fleacuri de tinichigerie, și cei doi bătrâni care plimbau un copil mort într-un cărucior roz, și cei pe care nu-i cunoștea – funcționarii de la Serviciul Expediere-Recepție, și sătenii în veșminte de nuntă – se făcuseră cu toții nevăzuți. Ferestrele erau închise și storurile trase.

Cei doi tineri se grăbiră să-l întâmpine. Aveau ochii fardați discret și unghiile lăcuite. După ce verificară că era într-adevăr vorba de SchrummSchrumm, excursionist de clasa întâi, îi ziseră:

– Cererea dumneavoastră de înscriere a fost acceptată de înaltele autorități ale Excursiei. Prin urmare, am venit să vă căutăm. Domnul Prestigiu vă așteaptă.

– Cine-i Domnul Prestigiu?

– Domnul Prestigiu este șeful convoiului. Noi suntem subordonații dumnealui. Domnul Prestigiu veghează ca această călătorie să se petreacă în cele mai bune condiții și își dă silința ca ritualul să fie întru totul respectat.

La cuvântul ritual, SchrummSchrumm nu-și putu ascunde stinghereala. Într-adevăr, și legendele vorbeau de un ritual. Făcuse, de altfel, cercetări și purtase corespondență cu diverși specialiști și chiar ținuse el însuși o conferință pe această temă. Dar zadarnic încerca să-și amintească formulele. Din fericire nu avu răgaz să se frământa prea mult: Domnul Prestigiu sosi. Era un bărbat solid și înalt. Zâmbea descoperindu-și toți dinții și ținea în mână un bici care se subția spre vârf, dar cu mânerul gros și dur. Se servea de el cu o îndemânare extraordinară, șuiându-i șfichiul pe lângă urechile tinerilor care stăteau nemișcați – obișnuiți, probabil, cu această manie. Dimpotrivă, SchrummSchrumm, când văzu cureaua de piele apropiindu-se de fața lui, nu se putu împiedica să nu facă un salt în spate, spre hazul tuturor.

– Iertați-mi nervozitatea, zise el. Mi-s nervii în pioaneze.

– Da, întotdeauna-i așa, încuviință Prestigiu. Nu ne așteptați așa devreme, nu-i așa?

– Nu vă așteptam chiar deloc, replică SchrummSchrumm. Și nici nu-mi amintesc să fi făcut vreă cerere de înscriere.

– Auziți, Domnule Prestigiu! ziseră cei doi tineri. Nu-și amintește de nimic. Nu-i nemaipomenit?

Însă șeful convoiului nu manifestă nicio mirare.

– Liniștiți-vă, domnule excursionist, se mai întâmplă, spuse el făcându-le semn băieților să stea cumiți. Nu-i chiar o reacție normală, dar nici nu avem de ce să ne facem griji. Nu le dați ascultare imbecililor ăstora doi. Uitați cum stau lucrurile: într-o zi depuneți o candidatură. Pe urmă trec săptămâni, luni, poate chiar ani și, încetul cu încetul, uitați când și de ce ați făcut acest demers. Poate că erați numai abătut; sau poate voi ați să vedeți un ținut. Dar nici nu vă mai gândiți

la asta... Astfel încât, atunci când, după tot acest răstimp – ce de timp pierdut, aveți dreptate, domnule excursionist –, autobuzul Societății de Excursii la Nisipurile Mișcătoare vine să-l caute pe candidatul excursionist, acesta ne declară că nu-și amintește să fi semnat vreo cerere de înscriere. E uimit, uneori manifestă chiar o anumită ostilitate la adresa noastră, căci între timp își făcuse alte planuri... Asta se petrece și în mintea dumneavoastră, nu-i așa? Vedeți că suntem la curent cu toate. N-aveți grijă, o să treacă.

– E foarte subtil ce spuneți și asta demonstrează că aveți o solidă instrucție de funcționar în Excursii, răspunse SchrummSchrumm. Dar explicația asta nu e valabilă și în cazul meu. Eu sunt excursionist profesionist, domnilor. Excursia pentru mine nu e o petrecere a timpului liber, nu e nici măcar o plăcere: e o vocație. Cu alte cuvinte, dacă aș fi făcut o cerere, mi-aș fi amintit.

– Nu vă fie cu supărare, domnule excursionist.

– Vorbeam așa doar ca să simplificăm lucrurile. În fond, fie că vă amintiți fie că nu, acum trebuie să veniți: deja suntem în întârziere și, în plus, ne-am cam îndepărtat și de la ritual. Casa vă e bine închisă, domnule SchrummSchrumm? Sunteți gata, într-un tot și cu adevărat pregătit?

SchrummSchrumm răsufală ușurat la auzul acestor ultime două fraze în care recunosc formulele ritualice.

– Casa mi-e bine închisă și sunt gata, într-un tot și cu adevărat pregătit.

– Perfect! rosti Prestigiu adresându-le subalternilor un semn vag, dar căruia ei părură să-i înțeleagă perfect semnificația, căci se năpustiră asupra lui SchrummSchrumm și-l prinseră cu o forță de care nu-i credeai în stare. Îl dezbrăcă

complet și începură să-i frece trupul cu balsamul negru și puturos al novicilor. Nu trebuia să le ia în nume de rău această măsură, îi explicară ei, ba chiar dimpotrivă, căci era vorba de un balsam ritualic, menit să-l apere împotriva halucinațiilor de-a lungul drumului până la Neînțelegere.

SchrummSchrumm își aminti la timp ce se cuvenea să întrebe:

– Ce este Neînțelegere?

– Neînțelegere este sediul central al Excursiei Duminicale la Nisipurile Mișcătoare, i se răspunse în timp ce era condus la autobuz. Fu așezat în față, imediat în spatele șoferului care se întoarse să-l măsoare gânditor din priviri pe noul venit. Scaunul de alături nu era ocupat. În spate un bărbat de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat foarte elegant, cu o vestă înflorată și cu o perla enormă înfiptă în cravată, vorbea încet cu un bărbat de patruzeci de ani cu față tristă și severă. Dar, în afară de cei doi pasageri, toți ceilalți călători dormeau și sforăiau care mai de care: nici zarva făcută când el fu împins înăuntru, nici zgomotoasele considerații ale celor trei nu-i făcură să deschidă ochii sau să întoarcă măcar capetele. „Ciudat autobuz, ciudați călători”, își zise SchrummSchrumm zâmbindu-i curtenitor șefului Prestigiu. Acesta îi răspunse cu o grimasă ironică și îi interpelă pe cei doi băieți fardați: „Grăbiți-vă!”, le ordonă el pe un ton brutal.

Cei doi se aruncară iar asupra lui SchrummSchrumm imobilizându-l și, indiferenți la protestele lui, îi prinseră mâinile și gleznele în cătușele fixate pe brațele scaunelor și pe planșeul autobuzului. „Nu mai faceți atâta scandal! Toată lumea e încătușată aici...”, făcu un băiat și atunci SchrummSchrumm observă într-adevăr cătușele strălucind la încheietu-